

NOS

Nr 2 2010

Medlemsorgan för Föreningen Natur och samhälle i Norden

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN)

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan anknytning till länderna i Norden.

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. Läs mer på vår hemsida www.fnsin.nu.

Föreningens adress:

c/o Erik Elvers
Illerstigen 28, 170 71 Solna
08- 85 84 88 (b)

Föreningens lokal Baltzar har adress

Baltzar von Platens gata 11

Medlemsavgiften 2010:

Fullbetalande medlem	150 kr
Ny dito efter 1/7	75kr
Familjemedlem	50kr

Plusgiro: 67 01 50- 2

Medlemsavgifter och beställning av skrifter

NOS: Ansvarig utgivare Anders Schærström

Material till NOS skickas till:

nos.fnsin@gmail.com
eller till sekreteraren

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Internet E-post: info@fnsin.nu

Hemsida: www.fnsin.nu
Blogg: www.fnsin.blogspot.com

Ordföranden har ordet

Föreningen Natur och Samhälle i Norden – FNSiN – startade 1973 och har allt sedan dess haft ett vinnande koncept, som symboliskt representeras av det lilla men ack så viktiga lilla ordet OCH, nämligen inriktningen på tvärfacklighet.

Häri ligger en del av det finurliga i att välja Ismantorps fornborg som logotyp och symbol för föreningen. Bilden är flertydig och tvärfacklig. Den föreställer en avbildning uppifrån, av fornborgen Ismantorp (husgrunder från romersk järnålder) som finns på Öland – vilket också är målet för föreningens studiecirkel och landskapsresa i sommar. OCH symbolen föreställer även ett tvärsnitt, en genomskärning av en växtstjälk. Ur detta kan vi också se symboliken i tidsperspektivet, att vi blickar tillbaka in i den stilla gåtfulla forntiden OCH, att vi kan se fram emot växande stjälkar och nykläckt fågelsång.

FNSiN:s intresseområden omfattar både arkeologi/ fornhistoria/ samhälle, OCH biologi/ systemekologi/ natur, och däremellan även friluftsliv. Därför är logotypen verkligen en symbol för vår tvärfackliga intresseinriktning.

Vi var redan från starten så många som ville ”både och” i stället för att ”välja bort”, så vi blev entusiastiska och försökte kombinera så många olika intressen vi bara orkade på våra expeditioner och utflykter och föredragskvällar. Samtidigt som många deltagare var genuint hängivna något specifikt ämnesområde som de kunde förmedla sin kunskap om till de övriga. Ofta har vi bjudit in någon föredragshållare till våra föreningskvällar. Dessutom är det ju så roligt att få uppleva tillsammans - lyssna på fåglar tidiga vårmorgnar, ryggsäcksfrukost i gryningens första solstrålar, paddla längs gamla vikingaleder, leta efter dolda fornlämningar, återse runstenar och se vem som först hinner läsa upp meddelandet i runorna. Känna igen de ätliga vilda ogräsen, plocka noga valda svampar och tillaga en gemensam måltid, kanske i en stuga på landet eller i ett vandrarhem - om vi inte tältar förstäs.

Eftersom vi bryr oss om miljön och hur vår natur mår, så ska vi även kunna ta ställning miljöpolitiskt. Expeditioner till mer avlägsna platser har vi också hunnit med. Då kan det bli föredrag med bildvisningar efteråt och ibland även en expeditonsrapport. T.ex. Sydvästgrönland, Island, Spetsbergen eller skrifter om nationalparker som Tyresta och Gotska Sandön. Kan hända att den framtida handlar om Tornedalen.

Dessutom har vi medlemsorganet NOS – där vi kan berättat om var vi har varit, vart vi planerar att färdas eller vad som som är på gång. Den har klarat 30 års utgivning! Det firades i lokalen Baltzar en kväll i januari med mingel, mousserande dryck och tårta. Samt med nostalgiska återblickar i gamla årgångar av NOS som fanns utplacade, – se mingelbilderna i detta nummer.

Bente

Samiska traditionella kunskaper Björnceremonier

Renskötaren Nils Tomas Labba berättade vid ett seminarium en gång om det traditionella livet bland pastorala samer. Utifrån hans berättande samt en hel del litteratur har jag låtit mig inspireras till att fördjupa mig i traditionella samiska kunskaper som rör seder, riter och föreställningar. När man studerar äldre tiders seder och föreställningar märker man att vissa element lever kvar idag. De som har växt upp som nomadiserande renskötande samer har fått med sig dessa i ett obrutet traditionsflöde. (Se bild på baksidan.)

Traditionella kunskaper

Vad är traditionella kunskaper? Att avgränsa vad som är traditionella kunskaper låter sig inte göras så lätt. En levande tradition är aldrig statisk, den förändras hela tiden och den anpassas efter utövaren. Detaljerna är inte alltid det viktiga utan kärnan kan bevaras och föras vidare även om den yttre formen förändras.

Att en kunskap är traditionell innebär att den har någon förankring bakåt i tiden, men som sagt, inte nödvändigtvis bevarad i ursprungligt skick. Om en tradition stelnar, eller förs vidare i en statisk form, som inte tillåter utveckling kommer den tillslut att förlora sitt fäste i kulturen, eftersom kulturen hela tiden är i förändring. Traditionen kommer då inte längre vara en levande tradition.

Traditionella kunskaper försvinner när det inte längre finns ett tillräckligt stort behov av dem, samtidigt som nya kunskaper uppkommer och blir traditionella. Under de sista hundra åren har samhället moderniserats mycket snabbt, vilket har lett till att många traditionella kunskaper har förlorat sin funktion. Dessa har därför glömts bort eller kommit i skymundan.

Även politiken har haft en avgörande roll på utvecklingen och trädningen av traditionella kunskaper. Även om samerna har accepterats som ett ursprungsfolk, vars traditionella kunskaper bör försöka bevaras, kommer traditionen att förlora sin levande förankring i samhället, då de är anpassade för ett icke-

industrialiserat samhälle. Frågan är då om det som bevaras, i en stelnad form, fortsätter vara traditionella kunskaper. Jag menar att svaret är ja, även om traditionen inte är levande, utan måste skrivas ned för att bevaras, är det bevarade traditionella kunskaper.

En muntlig tradition ändras ofta snabbare än en som fästs i skrift, då det skrivna ordet bevaras längre än minnet räcker, vilket gör att förändringar och anpassningar lättare tas upp i en muntlig tradition. Man skulle kunna tänka sig att traditionella kunskaper är kunskaper förmedlade från en person till en annan genom direkt förmedling, lärlingen härmar mästaren. Man skulle strikt kunna tänka sig att traditionella kunskaper bara förvärvas genom att man lever i det samhälle vari traditionen är levande. Men även en bortglömd traditionell kunskap kan återfinnas och den är då fortfarande traditionell i den bemärkelse att den en gång utgjorde en levande tradition i en äldre kultur. När kunskapen sedan återupptäcks är den inte en del av en levande tradition, men ändock en traditionell kunskap.

I vissa fall kan man återuppliva utdöda traditionella kunskaper genom att de finns bevarade i skrift, s.k. readback. Ofta är det då t.ex. etnologer som i sina studier har nedtecknat seder och bruk som sedan glömts bort, eller intervjuat äldre personer. Detta är också traditionella kunskaper i min mening, men det är inte en levande tradition. Givetvis kan mycket kunskap runt omkring det bevarade ha försvunnit då det skrevs ned, vilket gör att kunskap kanske inte kan bevaras i sitt verkliga skick annat än som levande tradition. Eftersom traditionen hela tiden är en process är en stillbild aldrig helt representativ för traditionen. Men just därför kan man heller inte så lätt avgränsa en traditions innehåll. Traditionen är hela händelseförloppet och utvecklingen innan en given punkt. Det rör sig hela tiden om en utveckling och förändring vilket gör att man bara kan konstatera vad en tradition innehåller vid en viss tidpunkt, men inte så lätt när den slutar vara en tradition.

Därför är även readback en del av traditionen, liksom en moderniserad tradition. Renskötseln har inte övergått från att vara traditionell till modern, utan traditionen har bara ändrat uttryck i och med t.ex. snöskotern och fyrhjulingen.

Riter

I de skriftliga källor som finns bevarade som rör samiska riter beskrivs många riter och offer vara kopplade till renarnas välfärd och fruktbarhet. Även vid jakt, svåra sjukdomar, liksom vid havandeskap offrades. Offret skedde dels årstidsbundet, t.ex. höst, jul och midsommar, dels i samband med viktiga händelser, t.ex. sjukdom eller barndop. I svenska källskrifter nämns att man med trummans hjälp uttrönt var, vad och till vilken gudom man skulle offra. Av vissa källor framgår att nåjden hade en roll som huvudaktör i dessa förberedande riter, troligen i första hand vid större gemensamma sammankomster. De djur som offrades var bland renägande samer i första hand renar, men även tamdjur som köpts av grannfolken förekom, liksom öl och brännvin. Offerdjuret skulle vara exemplariskt och gärna utmärkande på något sätt, t.ex. vitt, svart, handjur eller hondjur o.s.v. beroende på vilken gudomlighet offret riktades mot.

De djur som utsetts att offras märktes på olika sätt, t.ex. genom att man fäste en tråd, vars färg var symbolisk, vid hornen eller öronen, att vissa delar av djuret lämnades vid offerplatsen, eller att en krans eller mössa placerades på djuret. Vid offertillfället dödades renen på ett sådant sätt att blodet kunde tas tillvara, då detta, liksom fettet, användes att bestryka offerträet eller sejten. Enligt en källa lät man vid ett offer vid en älv det mesta blodet flyta iväg med vattnet, medan resten ströks på uppresta käppar. Det slaktade djuret äts upp i en kommunionmåltid där den mottagande gudomen tänktes delta. De delar av djuret som inte går att äta lämnas åt gudomen och vid offer av en rentjur åt Veralden Olmai spikas renens penis upp på träidolen. De delar som lämnas åt gudomen grävs i flera fall ned, om de inte lämnas på offerlaven eller hängs upp. I vissa källskrifter nämns att man lade benen i en näverbehållare som grävdes ned eller lades framför sejten. Senare folkloristiskt material

visar att hornen lades ovanpå de nedgrävda benen och hölls uppresta genom att en tyngd lades emellan dem. Vissa källor gör gällande att det förekom att man band en ren vid offerplatsen och lämnade den där att svälta ihjäl.

I juletid nämns en särskild sed att hänga upp näverbehållare med mat som offer åt Ruto, sjukdomsdemonen. Dessa näverbehållare kan jämföras med dem som sades grävas ned eller läggas framför sejten ovan. Förutom dessa icke-animaliska offer förekom matoffer inuti kåtan, till Sarakka, dels i form av mat och dryck vid de vardagliga måltiderna och dels i form av brännvin som försoningsoffer.

Gemensamt för flera källor är att de beskriver den vördnad som samerna visar mot sina sejtar, de tar av sig mössan, bugar och bockar framför sejten. Enligt Högström lämnade männen kåtan genom boassjeingången. I samband med offerriterna, liksom vid nåjdseanserna, nämns jojokande. Randulf nämner att de olika gudomligheterna skulle ha haft sina egna jojkar, som sjöngs vid offer till dem.

Offret till Ruto, den sjukdomsbringande demonen, skedde vid utslag av farliga sjukdomar och offerdjuret var företrädevis en häst, som införskaffades för detta ändamål. Hästen dödades och grävdes ned i syfte att Ruto ska rida tillbaka till sitt eget rike, Rotaimo, på den och ta sjukdomen med sig. I vissa fall offrade man till Ruto på samma sätt och samma plats som till andra gudar.

Från senare tid finns även belägg för föremålsoffer. Dessa offer bestod i att man vid passerandet av särskilda, möjligen i ett tidigare skede heliga, stenar offrade ett litet föremål av varierande värde. Dessa offer skedde mer eller mindre i förbifarten vilket även beteckningen för dessa offer, sjele, visar. Sjele betyder olika saker i olika delar av det samiska området, men gemensamt för de alla är att de betecknar offer, amulett eller något av metall. Det av sjele avledda verbet sjeledit har betydelsen offra, skänka och i formen sjelastit betydelsen offra som hastigast, i förbifarten. Det är även så sjeleofferhandlingen, sjelastit, beskrivs i de folkloristiska källorna. Att sjeleoffer inte nämns i källorna från 1600-1700-tal kan bero på att författarna inte brydde sig om sådant småskaligt kultbruk, men det beror snarare på

att denna typ av offer uppkommit just på grund av religionsskiftet.

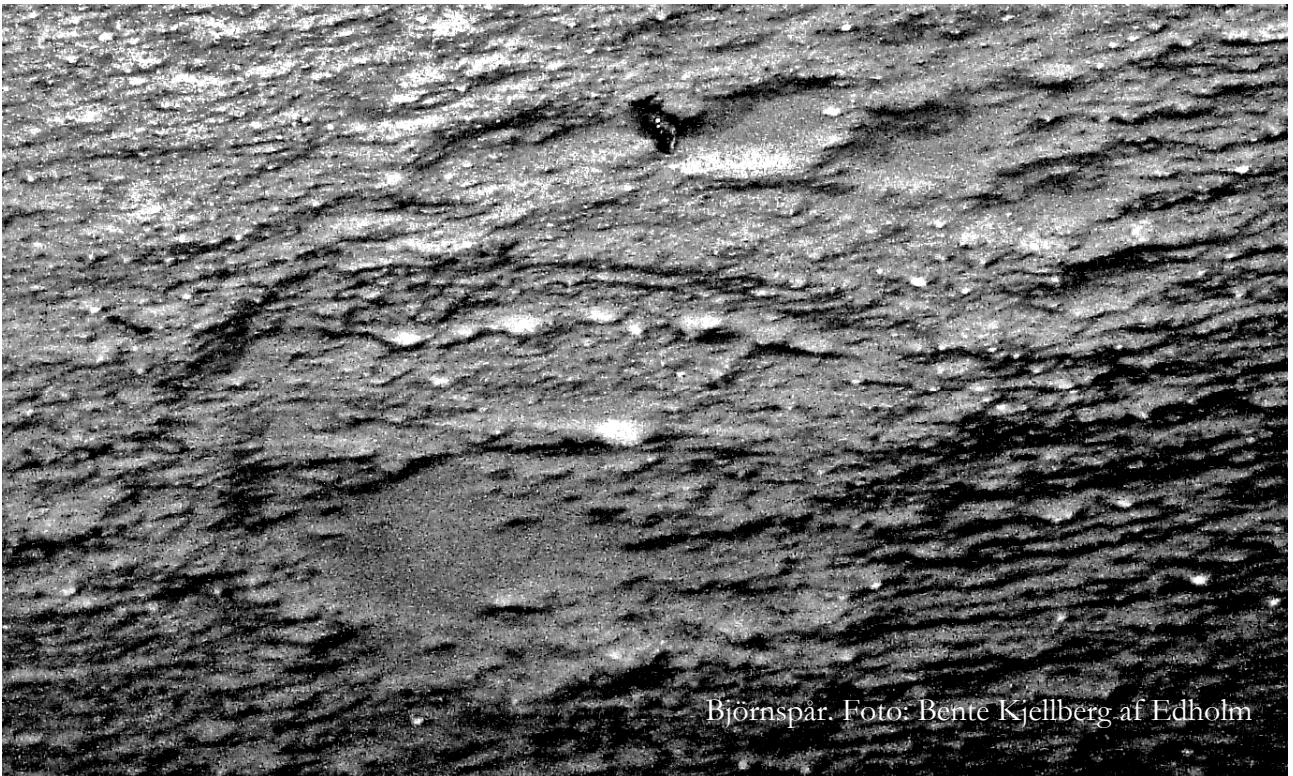
I sjele ser man hur en tradition utvecklas och anpassas till nya samhällsförhållanden. De regelrätta offren upphör, men traditionen lever vidare i förnyat skick. Till slut glöms den traditionella kunskapen om hur offer ska förrättas bort, men offerhandlingen lever vidare i sjele och kunskapen om detta bruk lever vidare långt fram i tiden.

Björnceremonier

Björnen hade en speciell status bland samerna. Björnen ansågs vara passe, helig, eller tillhörande det gudomliga. Han sågs som en rådgivare för alla andra vilda djur, därför var det viktigt att inte hamna i dåliga dagar hos björnen. Detta undveks genom att genomföra ceremonin rätt vid dödandet av en björn.

efteråt. Björnen sågs snarare som likaställd människan, den var liksom vi besjälad och kunde liksom vi tänka och känna. Men björnen var även en del av den heliga världen och ägde på så sätt övernaturliga förmågor. Att björnens ben begravs i oskadat skick syftar troligen inte på att björnen som individ tänktes återuppstå, utan att han som representant för björnarna inte skall hämnas på människorna. Riterna återställer den ordning mellan människor och djur, som blivit rubbad i och med dödandet av björnen.

Kvinnan ansågs som farlig i samband med många riter och heliga platser och fick därför inte vidröra vissa föremål och beträda vissa platser, så även i förhållandet med björnen. Men i och med att kvinnan är farlig för det heliga är det heliga farligt för henne. De hemvändande jägarna och björnen är således

Björnspar. Foto: Bente Kjellberg af Edholm

Föreställningarna kring björnen var sammankopplade med Leibolmai, som rådgivare över de vilda djuren, även björnen själv. Att de hemvändande jägarna blir bespottade med tuggad albark är även det en koppling mellan Leibolmai, al-mannen, och björnceremonin. Ordet för den tuggade albarken, Leipe, betecknar även kvinnans menstruationsblod.

Björnen vördades, men den sågs inte som en gud och dyrkades inte. Den mottog t.ex. inga offer och björngravnen helighölls inte

skadliga för kvinnorna, varför de måste vidtaga neutraliserande åtgärder, t.ex. genom att använda ringar, av den heliga metallen mässing, som en avgränsande port när de ser på jägarna eller björnskinnet och när de äter den första tuggan av björnköttet.

Dödandet av en björn följdes av speciella ceremonier. 1755 utgav Pehr Fjellström en redogörelse för samernas ceremonier i samband med dödandet av en björn, en mycket utförligt beskriven kulthandling. Bakom

ceremonin finns en myt om en flicka som blir en björns hustru och Fjellström skriver att samerna anser att man måste fullfölja denna ceremoni, som grundar sig i mytens kärna och att björnen själv säger hur han kan fällas utan att själv komma till skada. Björnen dödades på vintern/våren, men dess ide lokaliserades redan på hösten. På väg till björnidet går jägarna i en förutbestämd ordning, där den utsedde björndödaren går sist. När björnen är fälld slår jägarna björnen med kvistar och för sina skidor över björnen. Sedan bindes en vidja om underkäken på björnen, vari ett bälte fästs och ibland för jägaren sitt spjut fram och tillbaka mot björnen. Detta sker under sång, möjligen jojk, vari sågs att han blivit björnens överman. Sedan övertäcks björnen med granris och forslas hem först andra dagen.

När jägarna närmar sig hemmet börjar de sjunga, för att signalera för de hemmavarande att de är på väg tillbaka. Alla kvinnor kläder sig i sina finaste kläder och börjar även de att sjunga. Jaktledaren formar en ring av en vidja och slår tre gånger på kåtan samtidigt som han förkunnar om det är en björnhanne eller björnhona som fällts. Efter detta går alla jägarna in genom boassjoingången till kåtan. Alla kvinnorna täcker nu sina huvuden med tyg och ser endast på jägarna genom mässingsringar, samtidigt som de spottar tuggad albark i ögonen på jägarna och deras hundar, något som de redan gjort på sig själva. Detta har en direkt koppling till myten där en mässingsring är fäst i björnens panna, samt att kvinnan endast ser på björnens dödande med ett öga och ansiktet täckt. Mässingen och då särskilt mässingsringen, återkommer på flera ställen i ceremonien. Då mässingen var helig kan man anta att den har en skyddande funktion i björnceremonin. Även besprutningen av albark bör ha varit en skyddande åtgärd.

Kvinnorna smyckar sedan jägarna med mässingsringar och kedjor och ringen av en vidja ges till björnfällarens hustru till förvar. Sedan äts en festmåltid, kvinnor och män åtskiljda, varefter man lägger sig att sova. Männerna med mässingssmyckena på. På tre nätter (fem för björnens baneman) får jägarna inte sova hos kvinnorna.

Andra dagen forslas björnen hem. Den ren som används som dragdjur smyckas med mässing och får inte användas av någon kvinna

det närmsta året. Björnen förs till en enkom för detta uppförd kåta och en tratt med tuggad albark sätts under nosen. Hela björnen besprutas med tuggad albark innan den flås. Alla verktyg och kärl som används i kontakt med björnen smyckas med mässing, liksom björnens huvud. Hela tiden sjunger man, troligen jojk. Kvinnorna närvarar inte vid flåendet, men barnen springer emellan och berättar vad som händer. När björnen är flådd styckas den och kokas i en kittel. Inga ben eller senor får komma till skada vid styckandet. Att inga ben får komma till skada hänger troligen ihop med föreställningen att björnen kommer återuppstå, liksom renbenen i samband med offer.

Först av allt tillagas och äts blodet, därefter resten av köttet. Inälvorna låter man hänga kvar vid huvudet. När huvudet flås skär man bort det hårlösa skinnet på nosen och den som flår fäster det på sitt ansikte. Kan detta möjligen antyda ett religiöst skådespel eller annat agerande med mask eller förklädnad?

Sedan kokas huvudet med vidhängande inälvor. Om det kokar häftigt och om något spad hamnar i elden ses det som ett dåligt tecken, vilket har en direkt motsvarighet i myten, där björnen är på väg att återuppstå när hans son med den mänskliga kvinnan inte får ta del av maten. Björnköttet kokas i två kittlar, en för männen och en för kvinnorna. Kvinnorna får den bakre delen av björnen, så långt fram som kvinnan i myten räckte när hon omfamnade björnen innan han dödades. Männerna äter i den provisoriska kåtan, medan kvinnorna äter i den ordinarie kåtan. Den första tuggan förs genom en mässingsring. Sist kokas björnens svans oflådd. Den äts av kvinnorna och det som blir kvar fästes på den tidigare nämnda ringen av en vidja. På samma vidja fäster alla kvinnor och barn någon liten ring eller kedja av mässing. Vidjan överlämnas till männen som senare begraver den tillsammans med resten av björnens skelett, efter att mässingsstyckena plockats av och hängts i trumman.

Härnäst täcker kvinnorna sina ansikten och kysses av männen, vilka därefter skall genomgå en reningsprocess. De springer antingen runt kåtan och runt eldstaden, genom kåtan, från boassjoingången och vältrar sig på marken, eller tvättar sig i lut och springer tre varv runt den plats där björnen blivit kokad, in i kåtan

och ut genom boassjoingången, samtidigt som de härmar björnens läten. Hustrun till den som fällt björnen stannar de förbispringande och frågar dem hur långt det kommer att dröja tills nästa björn blir fälld. De svarar nästa vår varvid hon säger att det är för långt. De svarar att det blir denna vår i så fall. Härfter grävs en grav, lika lång eller djup som björnens längd, på den plats där den blivit kokad. På en björkrisbädd läggs alla benen i anatomisk ordning, tillsammans med det avfladda skinnet från nosen och svansen. Ringarna som fästes i vidjan hängs på spåtrumman. Tratten med tuggad albark sätts återigen under nosen på björnen varefter björnen täcks med klivna stockar och granris.

Nu återstår bara skinnet och det spänns upp så att kvinnorna med förbundna ögon kan antingen skjuta pil, eller kasta alkäppar mot det. Den som träffar skinnet står högt i gunst och hennes man skall fälla nästa björn, är hon ogift kommer hon att få en björnjägare till man. Efter att kvinnorna sett på skinnet genom en mässingsring är ceremonin avslutad. Att jägarna inträder i ett marginaltillstånd efter dödandet av björnen kan tyckas tydligt, men

frågan är ändå om björnceremonin kan ses som en rite de passage. Det finns en reningsrit, men ingen direkt symbolisk död eller återfödelse, den ligger snarare hos björnen. Kvinnorna däremot inträder i ett tillstånd där de är avskilda från jägarna och björnen, vilket pågår genom hela ceremonin. Mässingsringarna utgör en gräns mellan jägarnas och björnens sfär och kvinnornas sfär. Barnen rör sig mitt emellan dessa.

Här ser man hur föreställningarna genomsyrar hela ritualen och påverkar livet för samerna under ett helt år efteråt. Även om björnceremonierna inte levde kvar till modern tid finns vissa element, som att jaga med spjut, björnens förhållande till människorna och statusen som björndödare, kvar.

Klas af Edholm

Artikeln med litteraturlista kommer att läggas ut på FNSiNs hemsida.

Nedan: Artikelförfattaren tillsammans med seminariearrangören Krister Stoor. Foto: Bente Kjellberg af Edholm

Salt

Människan har sökt förlänga hållbarheten på sina livsmedel, för att kunna lägga upp förråd och ”samla i ladorna”. En gammal konserveringsmetoden var torkning, som användes i Egypten redan 1000 år f. Kr. De som rest på Island har sett de torkställningar, hjallar, som förr var vanliga t o m vid Reykjavíks utkanter. Konstgjord torkning, utan sol och vind, är dock energikrävande.

En annan metod är saltning. Den konserverande effekten beror på att saltet skapar osmotiskt tryck som i sin tur medför att mikroorganismer torkar in och dör.

Saltindustrier växte fram i antiken i tätbefolkade områden som Ostia utanför Rom och i provinserna Sichuan och Jiangsu i Kina (från Yunchengsjön samlades salt in redan 6000 år f Kr). Rester av saltad fisk har påträffats i egyptiska gravar från 3000 år f Kr.

Ett annat intressant tecken på att bruket av salt är mycket gammalt är att ordet är belagt långt tillbaka och gemensamt för många indoeuropeiska språk (ex.: tyska Salz, franska sel, ryska sol', lettiska sals, iriska salann, grekiska hals osv; går tillbaka på en konstruerad protoindoeuropeisk rot *säl- eller kanske *seh2l-, där ã står för långt a och h2 för ett strupljud; roten har utvecklats på olika sätt i olika språk). De finska och estniska orden suola respektive sool är rimligen inlånade (de språken är ju inte indoeuropeiska).

Vanliga metoder för att utvinna salt är indunstning av saltvatten eller brytning i saltgruvor, alltså av saltlager som avsatts för mycket länge sedan. Detta har satt spår i ortnamn, som Sal (en av Kap Verde-öarna), Halle i Tyskland och Salzburg, Hallein och Hallstall i Österrike, Galizien i Polen – i Wieliczka utanför Krakow finns en enorm saltgruva som t o m innehåller en rymlig kyrka långt under markytan – och Galicien i Spanien (keltiska namn). Ordet finns förstås i många namn även utan saltindustri, låt mig bara påminna om Östersjöns gamla namn Eystrasalt.

En följd av saltets betydelse är att det har varit

ett användbart skatteobjekt. Li Bings skatt ca 250 f. Kr orsakade ett stort uppror i Kina, den hatade la gabelle-skatten i Frankrike avskaffades efter revolutionen 1789, Gandhi ledde som ett steg på vägen mot Indiens oberoende marschen till Dandi 1930 med 100.000 deltagare i protest mot briterernas saltskatt.

Salt var Sveriges viktigaste importvara från medeltiden fram till 1700-talet, när man i merkantilismens anda grundade saltsjuderier på Västkusten. Saltet var viktigt bl a för att skatter betalades med smör som inte skulle härska.

Ordet finns förstås i olika uttryck. Pelle Holm nämner bl a salt och bröd gör kinden röd (enkel livsföring är sund; finns även på tyska), han är kommen som salt i surt öga (han är ovälkommen), kött utan salt och vältalighet utan salta står sig inte länge, tag svart salt av ond gäldare (av en dålig betalare får man vara nöjd med vad man får) och så vitt salt har jag sett förr (jag är inte imponerad). Med en nypa salt går tillbaka till Plinius d ä cum grano salis i ett recept på ett motgift.

Några uttryck från utländska språk är följande: Isländska: något ligger i salt (något ligger och väntar), något väger salt (något väger jämnt), knappast ha råd med saltet i gröten (vara utfattig), vara någots salt (vara det viktigaste)

Engelska och franska: affärer respektive arbete är livets salt (arbete är livets krydda), ovanför och nedanför saltkaret (”bättre” och ”sämre” platser vid ett festbord)

Tyska: en kyss utan skägg är ett ägg utan salt (pojken bör vara äldre än flickan)

Saltets betydelse har också medfört att det runtom i världen förknippats med olika undergörande egenskaper, och t ex pudrade judarna sina offer med salt och gned barn med salt för att ge dem hälsa. I flera kulturer har man lagt salt i barns första badvatten för att skydda dem från onda väsen, ”saltat” dem innan de var döpta eller placerat salt nära barnets säng. Tron att spillt salt betydde otur fanns redan i antikens Rom. Att bjuda på salt och bröd som ett värnadsfullt välkomnande är en gammal sed som tillämpades ännu år 1902 då den danske kungen Kristian X besökte Århus.

Mayafolket använde salt som medicin och i begravningsritualer, och både egyptierna, grekerna och romarna hade med salt i sina offer.

Germanerna ansåg att gudarna fäste mera avseende vid böner som lästes i saltgruva. I den keltiska kulturen lades bl a salt ner i en grop i den plöjda åkern som en bön till jordgudinnan om god skörd. I Marocko grävdes salt ner i mörka hörn av byggnaderna för att motverka de andar som höll till där, i Japan ströddes salt på teaterscenerna före varje föreställning för att skydda skådespelarna mot onda makter, och i Shintoreligionen används salt för en rituell rening t ex vid sumobrottning.

Salt har också förknippats med mänsklig frukt-samhet. Aztekernas fruktbarhetsgudinna Huixtocihuatl rådde över salt och saltvatten, Afro-dite var både saltets och kärlekens gudinna. I Tyskland ströddes salt på brudens skor och i Pyrenéerna lades salt på både brudens och brudgummens kläder för att motverka impotens.

Världshaven innehåller ca 3.5 % salt (så vattenhalten i havet, knappt 96 %, är lägre än i en

gurka där den är 98 %). Skulle man, låt vara något långsökt, utvinna allt havssalt och lägga på Sverige skulle man få ett ca 30 km tjockt täcke. Djurarter t ex vid flodmynningar, där salthalten kan variera, har anpassat sig till det. Vi har alla själva levt våra första ca 9 månader i en säck med ganska salt vatten.

Förhoppningsvis litet att ägna en tanke nästa gång du strör litet salt!

Källor bl a Nordisk Familjebok, Nationalencyklopedin, material från Saltmuseet på Fuerteventura (Museo de la sal, Salinas del Carmen), Pelle Holm: Ordspråk och talesätt (1973), Jón Friðjónsson: Mergur málsins (1993), Norstedts ordspråksbok (1996) och Ola Wikander: Ett träd med vida grenar, de indoeuropeiska språkens historia (2008).

Erik Ehlers

Recensioner

Rowland Mead: Reseguide Island

Förlagshuset Fyris, Malmö 2009 (ingår i serien Fyris reseguider), www.fyris.se, översättning Åsa Hjalmarsson.

Detta är en liten och behändig guide, 128 sidor i format ungefär 13 * 18 cm, och som trots många bilder och översiktliga kartor lyckas rymma mycket text. Efter en introduktion om Island i allmänhet följer avsnitt om Reykjavík och Kring Reykjavík och därefter västra+nordvästra, norra, östra och södra Island (det sistnämnda kapitlet inkl ett par sidor om inlandet) och till sist Västmannaöarna. Platser, museer osv har markerats med 1 till 3 stjärnor för ”om du har tid”, sevärt resp mycket sevärt. Tips ges om övernattnig och matställen i olika prislägen, liksom om saker som är lämpliga att packa, tullbestämmelser etc samt i en del fall hemsidor. Boken har även ett sakregister som dock inte tar upp allt som finns i texten.

Boken är som sagt innehållsrik och användbar, men på minussidan finns slarvig korrekturläsning. T ex kallas konstnären Jóhannes Kjjarval

på ett par ställen och även i registret för Karvel, ó och ö har blandats ihop på några ställen (Arnarhöll i st f -hóll, skog sägs heta skögur), rätt många ortnamn är felskrivna och bokstaven ð återges ibland men inte genomgående med d medan þ alltid skrivs th. Några formuleringar är litet hafsiga, t ex att Laxdæla saga är ”en populär isländsk kärlekshistoria” (den sagan rymmer mycket mer!) eller att ”hus av torv var huvudsakligen en orsak av bristen på timmer”. Det talas om den historiska egendomen Bessastaðahreppur som nu är presidentens residens, men gården heter Bessastaðir och ligger i Bessastaðahreppur.

Även översättningen är litet slarvig (några särskrivningar som land massorna och Richter skalan; handskrifterna kallas ”de isländska manuskripten”, brännvinet Svarta Döden ”Black Death” och Frälsningsarmens sjömanshotell ”Salvation Army Guesthouse”, och det förekommer formuleringar som ”Nationalmuseet fick sin nuvarande position...” och ”Islands jordbrukscollege”). En ruta med lästips tar endast upp 7 engelskspråkiga böcker, där man med fördel kunde ha lagt till några svenska tit-

lar. För jökellopp – stora smältvattenflöden efter vulkanutbrott – används det isländska ordet *jökulblaup* men i plural försett med engelsk ändelse (en *jökulblaup*, flera *jökulblaups*). Personer omnämns, mycket oisländskt, med sitt fadersnamn när inte hela namnet skrivs ut, alltså t ex Steingrímsson för Jón Steingrímsson. Bland det som inte nämns är Ódádahraun, kraftverket i Kárahnjúkar (denna skamfläck) eller den högaktuella ekonomiska krisen (blott att inflationen stigit till 19 %). Vulkanen Askja och att man kan köra in till den tas inte upp,

och det sägs att det inte finns några övernattningsställen på inlandet trots att isländska turistföreningen, Ferðafélag Íslands, har en del hyddor och så vitt jag vet finns alltså dess ganska stora anläggning vid Hveravellir.

Trots dessa anmärkningar innehåller boken så pass mycket praktiska och användbara upplysningar att den kan rekommenderas den som funderar på en islandsresa.

Erik Elvers

Sophie, 18: Sårparar du pengar och hjälper miljön!

Sophie Hedenstiernas smarta tips.

Bokverket 2009

Det är lätt att bli imponerad av att författarinnan var enbart 18 år när hon skrev boken, men låt oss inte fokusera på det. Det var oron för klimatet som blev fröet till boken. Gymnasisten Sophie Hedenstierna var som många andra orolig för hur klimatet utvecklas, funderade över hur hon själv skulle kunna ändra sina vanor för att minska koldioxidbelastningen utan att det skulle kosta något och hur vi ska kunna göra allvar av talesättet om ”många bäckar”. Hon fann att energi- och koldioxidsnålare alternativ inte bara behöver vara kostnadsfria utan rentav innebära att man själv sparar pengar. Hennes specialarbete blev en bok – 70 kortfattade, lättlästa och koncisa kapitel med konsekvent uppläggning, där det alltid framgår vad ”Du sparar” och varför förslagen är miljövänligare. Tipsen är sorterade i avdelningarna Mat och dryck; Resor; Energi; Bostaden samt Allt annat.

Säkert kan var och en känna igen en del tips, men det är nog inte bara jag som hittar nya idéer, förklaringar och svar på det man inte har vågat fråga om samt användbara tips om var – i böcker och på nätet – man kan hitta mer kunskap eller redskap för att mäta sina ekologiska fotavtryck.

Som läsare ska man inte vara okritisk. Det går att ifrågasätta somligt, t.ex. om man i det lilla hushållet verkligen sparar vatten genom att inte diska under rinnande vatten – såvida man inte låter disken stå och diskar mycket på en gång.

(Sätt i proppen, diska vad du har efter måltiden och se sedan hur mycket vatten det finns i hon, jämfört med om du hade kranat upp i förväg.)

Sammantaget tror jag att detta är en utomordentlig idékälla och tankeväckare för många och ett mycket lämpligt underlag för studiecirkular – läs, diskutera, pröva, jämför med varandra och förändra!

Boken kan beställas från förlaget: www.bokverket.se; E-post: info@bokverket.se

Anders Scharström

John Geiger: The Third Man Factor. Surviving the impossible.

Canongate 2009

Bergsklättrare, polarforskare, ensamseglare, skeppsbrutna, flygare och överlevande från World Trade Center den där ödesdigra septemberdagen - många har upplevt ungefär samma sak, när de har varit riktigt illa ute, på den yttersta gränsen av sin förmåga – nämligen den påtagliga känslan att Någon har varit hos dem och hjälpt dem. Det finns skillnader i upplevelsorna. Somliga har uppfattat skyddsänglar. Andra har känt, sett eller hört någon närstående, ofta någon avliden. Men gemensamt är bland annat att de inte blivit förvånade eller skrämde utan känt sig trygga tack vare den plötsliga, främmande Närvaron. Ett annat gemensamt drag är att Närvaron har försvunnit, när det akuta krisläget har upphört. Och många – som alltså har överlevt – menar att den välvilliga Närvaron har hjälpt dem genom att visa en väg, skänka trygghet och upp-

muntra dem att överleva.

Det kan ligga nära till hands att skylla på hallucinationer eller fantasier – men var kommer de ifrån? John Geiger, som är historiker, har samlat och studerat många fall. Det material han redovisar i sin bok om ”den tredje” omfattar dokumentärskildringar, dagböcker och andra vittnesmål, egna intervjuer men också vetenskapliga, medicinska och psykologiska rapporter. Det finns uppenbarligen seriös, ibland kontroversiell, forskning om fenomenet och flera hypoteser och teorier om vad som sker i hjärnan och resten av kroppen för den som befinner sig i vad psykologer kallar en EUE (extreme and unusual environment). Ensamhet, monoton och köld är vanliga ingredienser. Ett faktum är att hos den som är på mycket hög höjd får hjärnan inte tillräckligt med syre på naturlig väg. Kroppen försöker kompensera genom att pumpa in mera blod, vilket kan leda till ödem i hjärnan.

Tydligt har forskare och kliniker kunnat konstatera liknande upplevelser hos både sjuka och friska personer. T.ex. har några forskare funnit att svag elektrisk stimulans på en viss del av hjärnan har framkallat en påtaglig känsla hos patienten att någon annan befinner sig strax bakom. En teori handlar om att högra, mera kreativa, hjärnhalvan får ett slags inflytande över den vänstra.

Men de andra, som också varit i krislägen och *inte* har överlevt – har de inte haft samma upplevelse av stöd? Det vet vi inte så mycket om, men åtminstone någon enstaka efterlämnad, och återfunnen, dagboksanteckning berättar en liknande historia.

Uttrycket ”the third man factor” kan tyckas oegentligt, eftersom det handlar om att man upplever att det finns ytterligare en person i kretsen, oavsett om den faktiskt består av en, två eller flera. Ensamseglare har känt att det funnits någon mer ombord, när läget varit kritiskt. När Shackleton och de två som följde honom på den vådliga färden från Antarktis till Sydgeorgien äntligen nådde fram lär det ha visat sig, att de var för sig hade känt att det funnits en fjärde person i gruppen. Uttrycket, som har slagit rot, kommer från en dikt av T.S. Eliot, *The Waste Land*.

Coping-mekanism eller en sorts motsvarighet till fantomsmärtor? Visst är mycket spekulationer, men hur som helst – *The Third Man Factor* är en spännande och lättläst bok, som väcker funderingar om det utforskade i människans hjärna – eller ...? Och den som helt enkelt lockas av andras djärva prestationer och äventyr i extrema och ovanliga miljöer har här en underhållande läsning i fätöljen eller sängen.

Anders Scharström

Claes Grundsten: Sveriges Nationalparker

För snart 20 år sedan gav Naturvårdsverket ut boken *Sveriges Nationalparker* (distribution genom Bokförlaget Prisma, 1983). I år har det kommit en ny bok med samma titel, med text och bilder (så gott som alla) av Claes Grundsten, utgiven på Bokförlaget Max Ström och av WWF utsedd till årets pandabok.

Den nya boken är på 300 sidor, mot knappt 120 för den gamla. En del av ökningen beror helt enkelt på att antalet nationalparker ökat med drygt 50 %, från 18 till 29. Årets har hunnit få med även den allra nyaste, Kosterhavet. De båda böckerna påminner, förstås, mycket om varandra. Den gamla inleds med kapitel om

parkernas historia, om hur parker bildas, om varför parker behövs och om tips och ”uppföranderegler” för besök i parker. En del av den informationen finns även i det inledande kapitlet *Varför nationalparker?* i årets bok. Båda böckerna tar sedan upp parkerna i tur och ordning, i den äldre från norr till söder och i den nya från söder till norr. Den nya känns dock mera personlig än den äldre, både i presentationerna av parkerna (ex kapitelinledningen ”Vi har landstigit på Gotska Sandön...”) och i det avslutande kapitlet *Reflektion*. Bilderna kommer mera till sin rätt i den nya, med bedövande vackra foton som får gå över ett helt uppslag, 30 * 48 cm medan den gamla har relativt få som täcker så mycket som en sida 20 * 30 cm. I den nya boken har fakta om parkerna – bildandeår, yta, intressantare växter, djur och sevärdheter - samlats ihop i ett avslutande av-

snitt medan de i den äldre gavs i anslutning till respektive park. Ett par fördelar med den äldre är dess sak-, flora- och faunaregister samt framför allt kartor över varje park, det är märkligt att den nya saknar sådana.

Faktainnehållet är naturligen likartat för de parker som finns med i båda böckerna men man kan notera att den gamla som Gotska Sandöns sevärdheter räknar upp Ödliga sandstränder, särpräglad dynlandskap med tallskog, Döda skogen vid Arnagrop, rik flora, flyttfågelsträcket, märkliga skalbaggar, intressanta kulturbyggnader samt Naturum vid fyrplatsen (exempel på ovan-

liga djur- och växtarter ges i den löpande texten) medan årets bok har Speciellt (isolerad sand [vad nu det kan vara] med orörda stränder och säregen tallskog), Djur av intresse (gråsäl, skogshare, kungsörn, skalbaggar), Växter av intresse (rödsyssla, svärdsyssla, kärknipprot, marviol) och Sevärda platser (Bredsand, Höga land, Franska bukten, Las Palmas, Höga åsen och Gamla gården). Man kan notera att Döda skogen inte längre ingår bland sevärdheterna, och den har förvisso ändrat karaktär under de senaste 20 åren.

Erik Ehlers

Vinter i Tyresta

Foto: ClaesGöran Ström

Föreningens bibliotek

Som vi tidigare har erinrat om äger föreningen ett ”bibliotek”, en samling böcker inom vårt breda intresseområde. Förteckningen över böckerna ligger på hemsidan (www.fnsin.nu).

Efter gallring omfattar samlingen numera endast någon hyllmeter. På grund av flyttning kan våra böcker emellertid inte längre förvaras där de varit den senaste tiden. Skulle någon kunna ta hand om boksamlingen och, vid efterfrågan, låna ut böcker till medlemmar? Om du skulle vilja sköta detta åt oss, kontakta Eva Innings, eva.innings@ownit.nu. 08-774 12 53.

Katt som har somnat över boken.
Foto: Anders Schærström

Hur gick det?

Skidåkning

Äntligen! Äntligen blev det en vinter för oss som gillar att åka skidor. Nästan varje helg under januari och februari gav vi oss ut i spåren, främst i Nackareservatet, kring Hellasgården—upp till sex medlemmar vid ett och samma tillfälle.

Anders Schærström

Krigets vindar över Nordkalotten

I samarrangemang med Föreningen Norden, Stockholm och Vuxenskolan hade vi inbjudit författaren Henny Utsi Åhlin att berätta scener ur sin bok "Krigets vindar över Nordkalotten". Vi var så många som lyssnade på Henny, när hon på sitt fängslande sätt berättade om livsöden från krigsåren runt 1940, att Baltzars alla stolar och pallar knappt räckte till. Ja, Henny kan verkligen trollbinda publiken. En som hade glädjen att få vara med var

Eva Innings

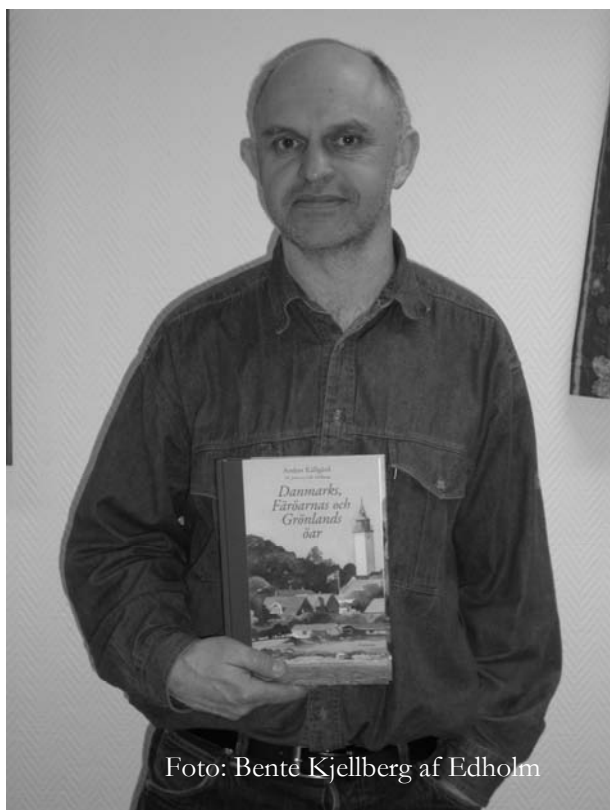

Foto: Bente Kjøllberg af Edholm

FNSiN på skidor. Foto: Claes Göran Ström

Danmarks, Färöarnas och Grönlands öar

Vi var ett 40-tal förväntansfulla personer som kom till Baltzar den 15 februari för att lyssna till läkaren och ö-resenären Anders Källgård, (bild t.v.) som denna gång skulle berätta om Danmarks, Färöarnas och Grönlands öar. Tekniken strulade ett bra tag tills Joel kunde ladda ner bilderna på datorn. Vi andra ställde många frågor om dessa öar till Anders, som han besvarade lättsamt och kunnigt under tiden. Sedan fick vi se många härliga bilder från dessa öar. En mycket trevlig kväll. Den här kvällen var ett samarrangemang mellan FNSiN, Föreningen Sverige – Grönland och Föreningen Norden.

Astrid Holmgren

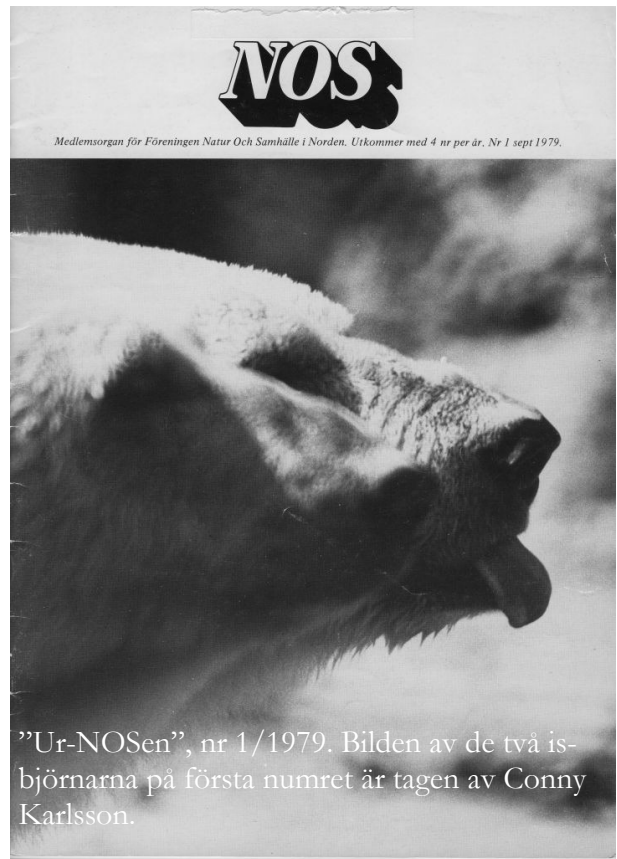
Tårtkalas för NOS 30 år

Se bildkollage på nästa uppslag.

I januari, alltså några månader i efterhand, firade vi att NOS har fyllt 30 år. Det allra första numret av NOS såg dagens ljus i september 1979. Hur många nummer har egentligen kommit ut? De två första åren kom endast två nummer per år. Sedan blev det fyra nummer om året. Det kom emellertid en tid, då styrelsen inte riktigt orkade och materialet tycktes

tryta (?). Styrelsen beslöt då att göra endast två riktiga NOSar om året och två ”fusk-NOSar”. De senare var enbart programblad men hade namnet och loggan, det kursiverade namnet NOS. Efter några år återgick vi till ordningen med fyra fullvärdiga nummer per år. FuskNOSarna medräknade blir det i alla fall drygt 120 nummer! Ett äkta, ortodoxt nummer av NOS ska ha just en bild av en nos på framsidan – en nos, en mule, en näbb, ett tryne, en näsa ... Men visst har undantag förekommit. På kalaset

”Ur-NOSen”, nr 1/1979. Bilden av de två isbjörarna på första numret är tagen av Conny Karlsson.

minglade en del av dem som genom åren har arbetat med NOS tillsammans med andra veteraner och senare tillkomna medlemmar. Det bläddrades flitigt, med glädje och nostalgi, i arkivpärmarna med samtliga nummer. Fler bilder från kalaset lägger vi på FNSiNs hemsida.

Text: Anders Schaerström.

Bilder: Bente Kjellberg af Edholm

Ett litet urval av NOS-utgivningen genom åren.

Kjell L och Kjell P (ovan t.v.) Adèle,
Kjell L, Lars I (ovan t.h.)

Soili, Anders och Ewa J beundrar före-
ningens produktion. (t.h.)

Bente och Owe minns hur det var på
70-talet, innan NOS kom till världen.
(nedan)

Program, våren 2010

Se även notiser nedan om STF-arrangemang som FNSiN-medlemmar är välkomna till.

BESÖK PÅ SKEPPSHOLMSGÅRDEN

Söndagen den 11 april

går vi till Folkmusikhuset på Skeppsholmen för att njuta av musik och dans. På Skeppis kan man spela, dansa, sjunga och äta gott i kafet som är öppet från kl. 18 till ca 22

Under söndagskvällarna på Skeppis - Folkmusikhuset trivs alla åldrar
Bente Kjellberg af Edholm; 08-622 55 25; 070-400 01 99

PÅ ENHÖRNINGSJAKT I MÄLAR-DALEN

Lördagen 24 april, kl.8.30

Vi samlas i Bergshamra centrum för samåkning i bil. De som vill delta och kan ta passagerare hör av sig till Eva Innings, tfn 08-774 12 53; e-post: eva.innings@ownit.se.

Vi samlas i Bergshamra så tidigt som kl 8.30 för att hinna med vårt stora kyrkoprogram utan jakt och för att få en chans att äta vår matsäck i lugn och ro. Vi ska besöka Odensala kyrka, Valö kyrka, Tofta kyrka och till sist Litslena kyrka utanför Enköping.

T. h. Enhörning. Detalj ur Odensalamålningen
Bild: Adèle Schreiber

ISLANDS FRAMTID – PÅ ANDRA SIDAN DEN EKONOMISKA KRISEN Onsdagen den 5 maj 2010, kl.18.30

Lokal: Norska kyrkan, Stigbergsgatan. Närmaste busshållplats Tjärhovsplan.

Vi har hört mycket om den finansiella kris, som har drabbat Island – men vad händer bortom de egentliga ekonomiska problemen? Hur påverkas arbetslivet, sociala relationer, kulturen, utbildningsväsendet, miljön – och Islands förhållande till övriga Norden, EU och NATO? Vilka vägar kan Island välja?

Diskussionen inleds av *Anders Ljunggren*, Sveriges ambassadör i Reykjavik; *Eyvindur Gunnarsson*, docent i förmögenhetsrätt på Islands universitet och expert i Alltingets kommitté som utreder bankkrisen, samt ytterligare någon. Samtalsledare: Sinikka Bohlin, Ordförande i Nordiska rådets svenska delegation.

Arrangör: Föreningen Norden, Stockholm.
Medarrangörer: Samfundet Sverige-Island, Föreningen Natur och Samhälle i Norden.

Anmälan till sekreteraren i Föreningen Norden Stockholm, Lars Alberius lars.alberius@telia.com; tfn 070-2528350.

Enkel förtäring kommer att erbjudas till överkomligt pris.

***

NÄKTERGALSLYSSNANDE VID EKEBYSJÖN

Måndag 10 maj kl 20.05

Vi samlas vid Bråvallavägens hållplats (Roslagsbanan). Passande tåg avgår från Östra station kl. 19.55 (mot Österskär). Ta gärna med något att äta och dricka medan vi lyssnar på näktergalarna. Kontaktperson Bente, 08-622 55 25; 070-4000 199.

VÅRKVÄLLSVANDRING I ULRIKSDALS SLOTTSPARK

Fredag 7 maj, kl. 18.30

Samling på Bergshamra Torg vid T-banan (stn Bergshamra (Mörbylinjen), norra uppgången). Vi går därifrån den vanliga promenaden ner till Brunnsviken och följer vattnet innan vi går upp till Kvarnkullen på Ulriksdalsåsen. Därifrån fortsätter vi ner till Ulriksdals Slottspark. Vi är ute ca 2½ timma.

Anmälan inte nödvändig men *får* gärna göras senast torsdag 6 maj till Erik Elvers, e-mäle e.elvers@bredband.net eller tfn (b) 08-858488.

SKÖN LÖRDAG I SANDEMAR

Lördagen den 22 maj, kl. 11

Samling på P-plats.

Detta blir vår tredje maj-utflykt till Sandemar och denna gång koncentrerar vi oss på alla sköna vårblommor. Vi kommer att få kungsängsliljor i massor, orkidén Adam och Eva, majvivor, desmeknappar, rödblärer och många, många fler. Om man åker kommunalt tar man Västerhaningetåget kl 9.49 vid Stockholms central. Går av vid Handenterminalen kl. 10.13 för att där byta till Dalaröbussen, som avgår kl 10.22. Vid Sandemar (hållplats Svärdsnäsviken) kliver man av bussen kl 10.46. Samling på parkeringsplatsen. Vi skådar blommor i ca 2,5 timmar. Tag med matsäck.

Har du några frågor ring Eva eller Lars Innings tel. 7741253 alt. Birgitta Fransson tfn 59030646 08-858488,

VÅRCYKLING RÖNNINGE - BROMMAPLAN (- SOLNA)

Söndag 23 maj, kl. 10.11

Samling p-tågstation Rönninge 10.11 (tåg från Karlberg 9.36, från Sth Södra 9.45). Från Rönninge cyklar vi upp mot Bornsjön och runt dess västra sida innan vi tar oss österut till Slagsta och Ekeröfärjan (obetydlig avgift för cyklister). Från Jungfrusund på Ekerösidan fortsätter vi förbi bl a Drottningholm till Brommaplan varifrån de som vill cykla in till stan gör det och vidare till Solna Stn för dem som vill ta pendeln. Huvuddelen av turen, totalt på 40-50 km, går på småvägar och cykelbanor. Tag med matsäck för lunch och någon te/kafferast. Anmälan senast torsdag 20 maj till Erik Elvers, e-mäle e.elvers@bredband.net, tfn 08-85 84 88(b)

FÖRMÖTE GOTSKA SANDÖN

Onsdag 26 maj, kl. 18.00

Lokal: Baltzar. Baltzar von Platens gata 11
På förmötet går vi igenom praktiska detaljer inför resan— tider, platser, proviant och annan utrustning. Vi berättar fakta och skrönor om ön, särskilt för den som inte har varit där förut. Samåkning till Nynäshamn kan eventuellt ordnas - även det tar vi upp. Anders Schærström; anders.schaerstrom@telia.com; 08-7583003, och Erik Elvers.

GOTSKA SANDÖN

9 – 13 juni

Utresa från Nynäshamn på onsdag morgon, hemresa på söndag kväll.

Gotska Sandön behöver knappast någon presentation för föreningsmedlemmar vid det här laget –men nya medresenärer är alltid lika välkomna. Långa stränder, tallskog, behagliga stigar, orkidéer, spännande skrönor och dramatisk historia. Vi gör gemensamma vandringar för deltagare som vill gå tillsammans. Eftersom det blir en relativt sen resa denna vår finns det god chans för rödsyssla. All mat och dryck (utom vatten) måste medföras.

Inkvartering i eget tält, hyrtält med sängar, trebäddsrum eller fyrbäddsrum. I skrivande stund har vi inte fått årets priser. Förra året var

priserna per person för resa och fyra övernattningar:

Eget tält 1075; Hyrtält 1375 kr; 3-bädsrum 1795; 2-bädsrum 1895

Inför resan ordnar vi ett förmöte, där vi går igenom alla praktiska detaljer.

Antalet platser är begränsat, så dröj inte för länge med att anmäla dig, om du är intresserad.

Anmälningar mottages av Erik Elvers (e.elvers@bredband.net.; tfn 08-85 84 88).

Frågor besvaras också av Erik samt av Anders Schaerström, (anders.schaerstrom@telia.com; tfn 08-758 30 03)

STF-VANDRINGAR SOM FNSiN-MEDLEMMAR ÄR VÄLKOMNA PÅ

LÅNGFREDAGSVANDRING

Fredag 2 april, kl. 10.30

Vi möts i hörnet Sveavägen / Frejgatan för Kretsens mer än 20-åriga tradition. Vi vandrar genom Vanadisparken över Roslagstullsberget ut i Liljansskogen till Universitetet, ca 10 km, matsäck för en rast. Kostnad 20 kr. Ledare Mats Gullberg, tfn 6609179 (b).

VANDRING I ROSLAGEN

Lördag 15 maj, kl. 10.00

Vi samlas vid bussterminalen Danderyds Sjukhus kl 10.00 för färd med buss 625 till hpl Garns Ösby. Vandrigen görs tillsammans med Össeby Hembygdsförening ut i kuperad terräng ca 15 km. Matsäck för minst två raster, bra vandringskor / stövlar. Ledare Mats Gullberg, tfn 6609179(b)

NATTVANDRING

Fredag 18 juni, kl. 20.40

Vi samlas på Stockholms Central kl 20.40 för färd till Huddinge (tåg mot Södertälje), byte till buss 709 kl. 21.05 till hpl Ådran. Vi vandrar på vägar och stigar förbi bl a torpet Paradiset ut i nattens mörker så här före midsommar. Vid sjön Öran finns möjlighet till nattbad. Ta med matsäck för minst tre raster, tänk på att natten kan vara kylig. Vi vandrar ca 17 km till slutmålet i Handen. Ledare Mats Gullberg, tel. 6609179 (b).

Obeliskerna på Lovö

Nära Drottningholm vid Lovö kyrka, finns en obelisk i slipad kolmårdsmarmor. Det är ett monument över Olof von Dalin och den mindre kände Samuel Klingensterierna. Vad är bakgrunden till den speciella utsmyckningen på de två adelsmännens gravplats?

Olof von Dalin 1708 – 1763, författare och rikshistoriograf, är känd för ”Den swänska Argus” och ”Sagan om hästen”. Han poängterade utvecklingen mot civilisation och ökat medvetande och delar upplysningstidens syn på medeltiden som en tid av vidskepelse. Han intog en central plats i svenskt kulturliv och var informator till kronprins Gustav.

Samuel Klingensterierna 1698 – 1765 hör, tillsammans med Linné, till de mest betydelsefulla universitetslärarna inom den tidiga svenska naturvetenskapen. Han var matematik- och fysikprofessor i Uppsala 1728 -1752, och etablerade den moderna infinitesimalkalkylen. Som betydande forskare, men ovillig att ge ut sina vetenskapliga alster, var hans internationella inflytande litet. Ett undantag är några optiska arbeten, där han motbevisade Newtons påstående om färgspridningen i linssystem. Hans arbeten bidrog till utveckling och förbättring av teleskop som inleddes efter 1700-talets mitt. Klingensterierna undervisade kronprins Gustav i geometri och lantmåteri. Inom hovet fanns viss oenighet om kronprinsens utbildning, men Klingensterierna vann stor aktning i sin undervisning.

Drottning Lovisa Ulrika 1720 – 1782, gift med kung Adolf Fredrik och Gustavs mor, hade fransk bildning och var väl insatt i den klassiska franska kulturen. Hon stiftade bekantskap med upplysningsrörelsen och några av dess representanter bl.a. Voltaire. Hon avsatte betydande spår i det svenska kulturlivet och instiftade Vitterhetsakademien 1753.

Obeliskformen användes för arkitektonisk utsmyckning under renässansen och barocken. På initiativ av och bekostad av Lovisa Ulrika restes obeliskerna vid Lovö kyrka 1769. Gustav III lät resa obeliskerna på Slottsbacken i Stockholm 1797, som erkänsla och tack till Stockholms borgare. Den är Stockholms officiella mittpunkt. Till minne av Gustav II Adolf restes en obelisk i Odinslund i Uppsala år 1832 och 1834 restes i Örebro en obelisk till minne av bröderna Olaus och Laurentius Petri.

Lars Bergelb, Monica Ajne

FNSiN styrelse

Ordförande

Bente Kjellberg af Edholm
Fritiofsvägen 4
182 54 Djursholm
08-622 55 25; 070-400 01 99
bente.fnsin@gmail.com.

Vice ordförande:

Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarng.14
118 64 Stockholm
08-19 12 52 (b)
070-370 07 75
bisi-strom@bredband.net

Sekreterare

Monica Ajne
Kritvägen 3
141 34 Huddinge
08-711 58 15 (b)
b-m.ajne@telia.com

Kassör:

Eva Innings
Dalgårdsvägen 55
121 33 Enskededalen
08-774 12 53(b), 070-491 67 14
eva.innings@ownit.nu

Övriga ledamöter

Anders Schaerström
Kometvägen 49
183 48 Täby
08-758 30 03; 070-693 91 28
anders.schaerstrom@telia.com

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40nb
167 67 Bromma
08-25 03 35 (b)

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88(b)

Ulla Ersmark
Spannvägen 14
168 35 Bromma
08-25 12 22 (b)

Unn Hellsten
Lagavägen 13
128 43 Bagarmossen
08-600 26 42 (b)

Åsa Öckerman
Glanshammargatan 17
124 43 Bandhagen
08-99 68 70 (b)

Webbansvarig:

Monika Kristensson
Sickla Kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11 (b)

Kontaktperson, FNSiN Öster-
götland

Håkan Bley
Sköldvägen 18
61633 Åby
011-63169 (b) 011-191125 (a)

NOS tipsar

BÅTTUR I NATIONALSTADSPARKEN

Onsdag 21 april, kl.18.00

Den traditionella båtturen för medlemsföreningarna i Förbundet för Ekoparken, FFE, går av stapeln i vanligtvis härligt vårväder. Vi pratar om natur&kultur&hotbilder längs med färdvägen. Vi kommer att besöka Husarviken och Hammarby sjöstad förutom ”det gamla vanliga Djurgården Runt”.

Guidning sker av Henrik Waldenström, Rickard Murray med flera. Tur och retur Strömkajen vid Grand Hotel. Start 18.00, åter ca 20.00.

Pris: 120 kr, samlas in ombord. Cafeteria finnes med kaffe och bul-lar mm. Matig smörgås inkl lättöl, läsk eller Loka förbeställes vid **anmälan** som görs fr o m 1 mars till Birgitta Bergqvist, tfn 08-154342, e-mäle birgitta.bergquist@naturvetaren.se. Turen brukar var populär så dröj inte med anmälan!

Ange vid anmälan; antal personer, telefon samt önskemål om paket med dryck & matig smörgås för 50 kr.

EKOMUSEUM BERGSLAGEN

Från Ekomuseum Bergslagen har vi fått tips om begivenheter :

Bertil Olsson och Bertil Danielsson, vårprogram i ord och ton "Bergsblandning - grovt och grant" Stora Herrgården i Stjärnsund söndag 11 april kl 18, Dalarnas Museum i Falun lördag 17 april kl 14, Hamnboden i Västanfors söndag 18 april kl 14 och "Ladan" på Skantzenområdet i Hallstahammar onsdag 16 juni kl 19

Våra böcker:

	normal	medlem
De goda ogräsen	75	50
Estland	50	30
Gotska Sandön, ny	100	75
Kall ökensand	75	50
Spetsbergen	50	30
Tyresta	20	10
Vi säljer även		
Ekoparken	350	220
	(Porto tillkommer)	

Beställ genom Eva Innings –08-774 12 53; eva.innings@ownit.nu.

Omslagsbilder:

Framsidan: Pepprat vildsvin i Roslagen. Foto: Bente Kjellberg

Baksidan: Renskötaren Nils Tomas Labba. Foto: Bente Kjellberg

